

Lietuvių kalba tango ritmu

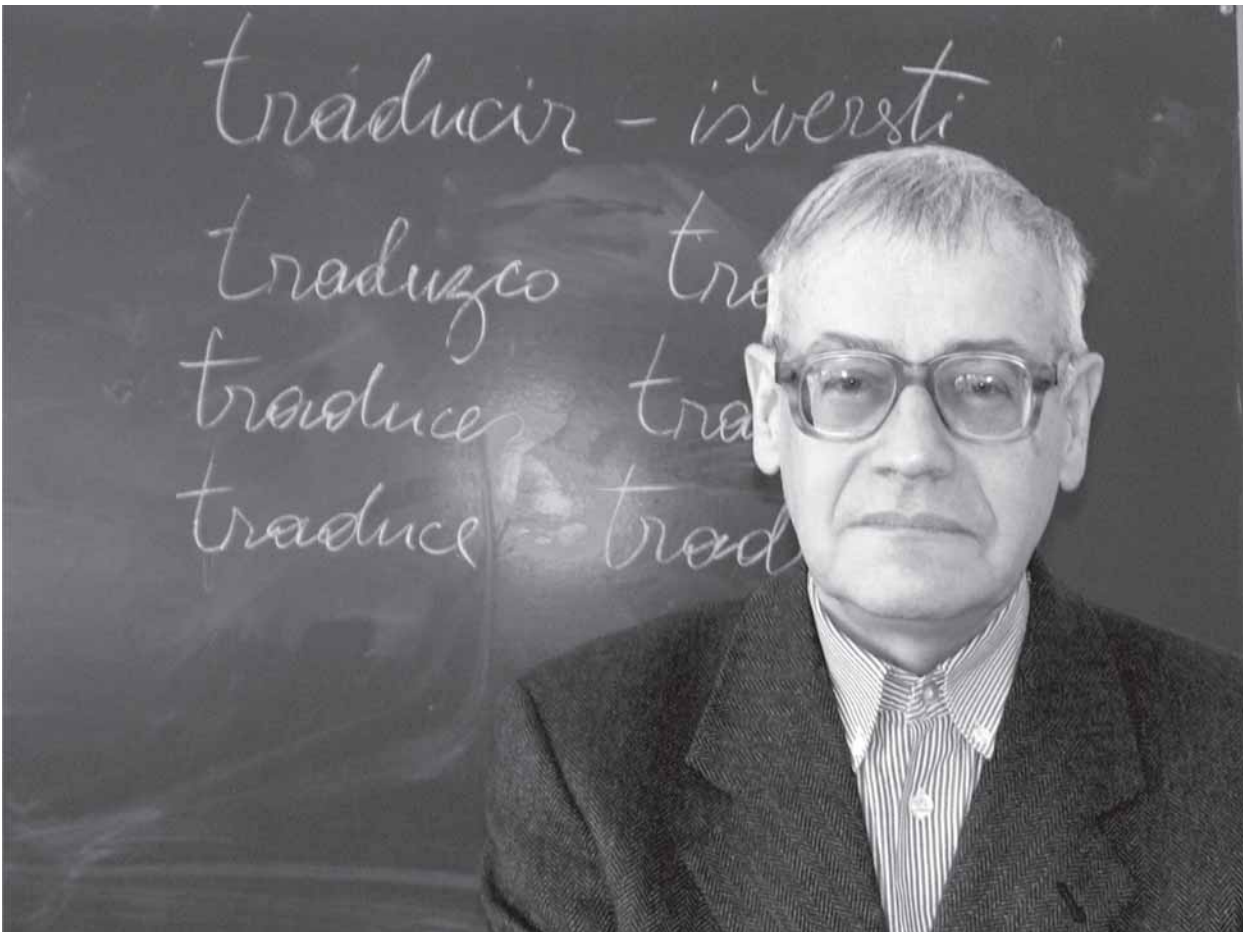
POKALBIS SU ISPANŲ KALBOS VERTĖJU
BRONIUMI DOVYDAIČIU

Bronius Dovydaitis vertėjauja jau daugiau negu trisdešimt metų. Jo verstus Lotynų Amerikos šalių romanus nuo 1974 m. publikuoja „Vagos“, „Vyturio“, „Europos“ leidyklos. 1983 m. „Vaga“ išleido jo sudarytą novelių rinkinį „Ispanų novelės“, o pastaruoju metu apsakymų vertimai dažniausiai spausdinami „Nemuno“ savaitraštyje. Jau septyniolika metų Dovydaitis dėsto ispanų kalbą Vytauto Didžiojo universiteto Užsienio kalbų centre. Jis džiaugiasi, kad gyvena gražiausiame pasaulio mieste – Kaune, o jo darbas susijęs su dviem gražiausiomis pasaulio kal-

bomis – ispanų ir lietuvių. Nors dabar Dovydaitis retokai lepina skaitytojus naujais vertimais ir sako, kad daugiausia vietos ant jo darbo stalo užima studentų kontroliniai darbai, greta jų visuomet yra koks nors rengiamas spaudai ispaniškas tekstas.

Taigi stengiatės, kad dėstymas neužgožtų vertimų?

Taip. Galiu duoti tokį pavyzdį. Po karo vyko didelis Rašytojų sąjungos susirinkimas, kur vyresnės kartos poetai buvo apkaltinti

Bronius Dovydaitis

Kristinos Aurylaitės nuotrauka

nelojalumu sovietų valdžiai, kadangi nieko nerašė. Kad dabartinė rašytojų vadovybė manęs neapkaltintų nelojalumu, kartkartėmis ką nors išverčiau. Tiesiog noriu, kad nepradingtų įgūdis. Jau pirmais dėstytojavimo metais pastebėjau, kad išitraukus į kitą darbą, anksčiau lieka nuošaly. Ėmiau versti kažkokį apsakymėlį – žiūriu, kad sunkoka, tad padariau išvadą, jog reikia išlaikyti prierašumą vertėjo darbui, nes jis padeda išlikti profesiniams įgūdžiams.

Ką konkrečiau turite omenyje kalbėdamas apie dingstančius įgūdžius?

Ryši su užsienio kalba. Tiesiog būna, kad pasimiršta kai kurie žodžiai. Paskui pasimiršta ir lietuvių kalba: pasimiršta sinonimai, pasimiršta gebėjimas laisviau konstruoti sakinį.

Kas Jus įviliojo į vertimą?

Tas įviliojimas į vertimą, sakyčiau, truputį proziškas. Kai Maskvoje baigiau ispanų kalbos studijas, Lietuvoje praktiškai nebuvo jokio su šia kalba susijusio darbo. Tad iš pradžių dirbau techninį darbą ir mažiau, kur ją panaudoti. Iš pradžių apie vertėjo darbą tikrai negalvojau. Bet žurnale perskaičiau vieno pažįstamo vertimą iš anglų kalbos. Tą kalbą jis mokėjo ne itin, bet vis tiek išvertė straipsnelį. Tad sumaniau pats pabandyti. Parašiau laišką „Vagos“ leidyklai. Mane pakvietė atvažiuoti ir davė bandomąjį vertimą. Reikėjo versti leidykloje, tekstas buvo neadaptuotas, ištrauka iš literatūros kūrinio. Mano vertimas buvo parodytas leidyklos redaktoriui, redaguojančiam vertimus iš ispanų kalbos. Kai pamačiau savo tekstą, išsigandau – jis buvo visas raudonas. Toks jis buvo dėl lietuvių kalbos dalykų, bet anuomet vertimus kuravusi šviesaus atminimo Eugenija Stravinskienė, prisimenu, pasakė: „Na, mokat ispanų, išmoksit ir lietuvių“.

Pirmoji knyga buvo Kubos rašytojo Miguelio Barneto „Maronas“ iš „Horizontų“ serijos. Jos autorius, etnologas, užrašė šimtamečio kubiečio pasakojimą apie vergijos laikus: kaip jis pabėgo iš vergijos, koks tuo metu buvo gyvenimas Kuboje. Pažintiniu požiūriu tai iš tiesų neįkainojama knyga. Įsivaizduo-

kite, jeigu turėtume užrašytus autentiškus prisiminimus iš baudžiovos laikų Lietuvoje...

Tai toks teko man vertimas. Jis, aišku, buvo sunkus. Sunkus dėl daugelio priežasčių: dėl menkos patirties, dėl to, kad labai trūko žodynų. Vieninteliai ispanų–rusų kalbų buvo ne tokie išsamūs, kokių reikėjo. Aiškinamųjų žodynų visiškai nebuvo įmanoma gauti.

Iš to laikotarpio galiu paminėti įdomų dalyką. Kai verčiau Kubos rašytojo apsakymą, tariausi su redaktoriumi Valdu Petrausku. Knygoje buvo minimas toks paukštis – visą laiką „paukštis“, „paukštis“, o vienoje vietoje reikėjo paminėti, kokios jis spalvos. Petrauskas sako: „Tuose kraštuose daug juodų strazdinių, varninių šeimos paukščių – jis tikriausiai juodas“. Tad ir parašiau: „Juodas paukštis lesė tą ir tą“. O po daugelio metų nuvažiavau į Kubą. Vos išvažiavus iš Havanos, pamačiau paukščius, kurie tupinėjo ant galvijų. Barneto knygoje buvo rašoma, kad tas paukštis lesa erkes. Žiūriu – tupinėja paukštis ant galvijų ir lesioja kažką. Bet jis visai baltas. Aš pripuolu prie gidės ir klausiu, ar čia ne tas paukštis, kur lesa erkes. Tas, sako ji.

Kai grįžau iš Kubos, man net buvo kilusi mintis parašyti straipsnį „Baltas paukštis, juodos mintys“ apie tai, kaip svarbu vertėjui pažinti kraštus tiesiogiai, pažinti jų gyvūniją, gamtą, nes galima labai suklysti. Net žodyne turbūt nebūtų paminėta, kokios tas paukštis spalvos, galbūt tik specialiaame zoologijos. O paprastame – paukštis, ir tiek.

Nepanorote išleisti pataisyto to vertimo? Ar galėjote pats rinktis, koki kūrinį versti...

Aš, aišku, būčiau šito norėjęs, mielai rinkėsis, taisyčiau, bet tai buvo ne mano valioje. Tiražą kartodavo retai. Pavyzdžiui, „Horizontų“ serijos knygą išleisdavo didžiuliu tiražu. Mano pirmojo vertimo išėjo 28 tūkstančiai. Leidžiant 30 tūkstančių, vertėjui būtų reikėję mokėti dvigubą honorarą, nes tiražo pagrindas buvo 15 tūkstančių. Tad išleidžia 28 tūkstančių tiražą, visiems užtenka, ir nereikia mokėti dvigubo honoraro. Aišku, pirmasis mano vertimas nebuvo tobulas. Labai savita buvo tos knygos kalba, trumpi sakiniai – tiesiog šimtamečio žmogaus pasakojimas, užrašytas šiek tiek suteikus ir literatūrinės formos.

„Vagos“ leidyklai išverčiau gal penkias knygas, kurias buvo pasiūlyta versti, o paskui pajutau, kad galiu pareikšti ir savo nuomonę. Tiesa, negreitai, nes penkios knygos – tai aštuoneri ar net dešimt metų. Anksčiau knygos būdavo verčiamos rimtai ir ilgai, ne taip, kaip šiais komerciniais laikais, kai knygą, kiek žinau, pageidaujama išversti per tris mėnesius. Knygos būdavo ilgai ir kruopščiai redaguojamos, labai žiūrima taisyklinės kalbos, kuo tikslesnio ir taisyklingesnio vertimo. Po dešimties metų „Vagos“ leidykla man pasiūlė pačiam sudaryti ispanų novelių rinkinį. Tai buvo didelio pasitikėjimo ženklas.

Ar neišgąsdino ilgas ir sudėtingas vertimo procesas?

Ne, procesas neišgąsdino. Procesas įviliojo. Kad ir kaip būtų keista, vertimas turi ir narkotizuojančių savybių. Aš pastebėjau: ką nors išvertus ir ypač išspausdinus, kyla noras vėl versti, nors tai tikrai sunku. Visada atsiranda kalbos problemų, nekalbant jau apie komplikacijas aiškinantis tekstą, o paskui reiškiant mintį taisyklingai lietuviškai.

Aš turėjau laimės išeiti „Vagos“ mokyklą. Ten vertimai būdavo kruopščiausiai rengiami. Būdavo, nuvažiuoji pas redaktorę ir kartu su ja peržiūri pataisytą tekstą. Daugeliu atvejų sutinki, kai kur ir nesutinki, tada derini. Pamatai, kokia turi būti gyvoji lietuvių kalba, sužinai paprasčiausių dalykų, kurių šnekėdamas nepastebi.

„Vagos“ mokyklą lankiau septyniolika metų. Paskui prasidėjo pertvarka ir didžioji demokratija, kai niekas tekstų neberedagavo. Turėdamas jau neblogą patirtį, išdrįsau pateikti žurnalams ir neredaguotų tekstų, kurių joks specialistas, turiu galvoje ispanistus, nežiūrėjo.

Kas buvo Jūsų mokytojai?

Didžiausią įtaką man darė vertėjų korifėjus Valdas Petrauskas, redaguodavęs iš ispanų kalbos verstas knygas. Su juo ilgai bendraduodavau, aptarinėdavau įvairius vertimus. Nuvažiuodavau pas jį, kartu peržiūrėdavome tekstą. Atsimenu, stovėdavome koridoriuje, jis per pertraukėlę rūkydavo, aš, bū-

davo, pakišu jam savo vertimą, jis permeta jį akimis, peržiūri lietuviškąją raišką. Originalas jau lieka mano sąžinei, ten kiek įstengi, tiek padarai, bet profesionalus vertėjo žvilgsnis iš karto užkliūna už to, ko pats nepastebi.

Paskui atsiranda nuojauta. Jeigu iš pradžių išverti sakinį ir atrodo, kad viskas gerai, tai po daugelio metų pajunti ir supranti, kad jis ne toks, koks turėtų būti. Ieškai įvairių variantų, kad sakinytaptų dailus, taisyklingai skambėtų. Ir svarbiausia – kad nenuoltų nuo originalo, ypač nuo jo formos. Būna tokių atvejų, kai, regis, labai gerai skambėtų, jeigu galėtum tą sakinį perskirti ir padaryti du. Deja, to daryti negali, nes lietuvių ir ispanų kalbos labai skirtingos, įterptinių sakinių, sudėtinių sakinių vertimas visai kitoks, prijungiamieji sakiniai jungiami kitaip. Mes jungiame linksnių sistema, o ispanai jungia vartodami prielinksnius, tad skirtumai sakinio struktūroje labai dideli. Sakinys prasideda praktiškai iš kito galo. Ir tada sunku išlaikyti sakinio stilių ir kalbos savitumą. Kalbą, į kurią verčiame, reikia mokėti kur kas geriau, negu tą kalbą, iš kurios verčiame. Aišku, būtų idealu vienodai mokėti abi kalbas, bet paprastai gyvenimas susiklosto taip, kad turi tik vieną gimtąją kalbą.

Užsienio kalbos dėstymas universitete tam tikra prasme taip pat yra vertimas.

Galiu pasakyti – taip. Kai skaitome ir verčiame, prabunda mano vertėjiška prigimtis, ir imu aiškinti, kad turime vengti pažodiškų vertimų, galėtume išversti gražiau, lietuviškiau, taisyklingiau.

Kodėl pasirinkote anuomet visiškai nepopuliarią ispanų kalbą?

Kai aš rinkausi, ispanų kalbai buvo susiklosčiusi labai palanki konjunkтура. Mano vaikystės laikai buvo Chruščiovo atšilimo laikotarpis. Tada atsirado šiek tiek daugiau kultūrinių ryšių, galimybių, ir į Sovietų Sąjungą atvažiuodavo dainininkų iš užsienio. Per radiją pradėtos transliuoti įvairių pasaulio šalių dainos, tarp jų – ispaniška ir ypač meksikiečių muzika, kuri man padarė neapsakomą įspūdį. Ispanų kalbos žodžiai

skambėjo taip keistai ir paslaptinai, kad panorau sužinot, ką jie reiškia. O jie turėjo reikšti kažkokius labai gražius dalykus. Nuo tol man ispanų kalba – tai tango kalba.

Ar tango muziką jaučiate ir verčiamuose tekstuose?

Be abejo. Galiu pasiremti Konstantino Pausovskio žodžiais, kad proza privalo turėti savo ritmą. Jei prozoje nėra ritmo – nėra literatūros. Rinkdamasis ispanišką, tarkim, apsakymą, aš permetu jį akimis, ir jeigu nepajuntu ritmo, man tas apsakymas nepatinka iš karto. Tai turbūt vadintina kūrybos stiliumi. Štai kodėl sakau tango – jo ritmas labai griežtas, kaip ir ispanų kalbos ritmas. Kai jauti ritmą ispanų kalboje, lengviau jį perteikti lietuvių kalba.

Filosofas Walteris Benjaminas esė „Vertėjo užduotis“ teigia, kad vertimas – tai toks teksto būvis, kuris geriausiai atskleidžia santykį tarp dviejų kalbų. Vertėjo užduotis yra savo kalba perteikti – tarsi aidas atkartoti – originale užkoduotą kalbinį efektą (1, p.72, 76). Kaip Jūs kuriate tango efektą lietuvių kalba?

Na, jeigu kalbame apie prozos vertimus, tai perteikti tą prozą kuo gražesne ir taisyklingesne lietuvių kalba išlaikant ritmą. Būna kartais – išverti sakinį, lygini ispanišką su lietuvišku ir pajunti – kažko trūksta. Skaitai dar kartą ir pastebi, kad originalo sakinyje yra, tarkim, vienu žodžiu daugiau. Taigi lietuviškame sakinyje jau viskas pasakyta, to žodžio lyg ir nereikėtų, bet tenka ieškoti, kuo dar galima praplėsti lietuvišką sakinį, kad išliktų tas pats ritmas. Galbūt galėtum parašyti ir be to ritminio žodžio, bet jau būtų nebe tas.

Panašu į poezijos vertimą?

Panašiai. Kiekvienas ispanų autorius turi savo ritmą, vienų jis ryškesnis, kitų ne toks, bet jis yra galbūt dėl to, kad ispanakalbės tautos labai muzikalios, ir tas muzikalumas pereina į visas sritis.

Mano minėtas Walteris Benjaminas teigia, kad blogas tas vertėjas, kurio tekstas skaitomas taip, tarsi būtų buvęs originaliai parašytas vertėjo kalba.

Vertėjai labiausiai klysta neleidami originalo kalbai galingai paveikti jų gimtosios kalbos (1, p.80). Kaip Jūs manote, ar originalo kalba gali ir turi įtakoti vertėją ir vertimą?

Kas be ko. Kas be ko. Visa tai susiję. Gali ma išversti gražiai, taisyklingai lietuviškai, viskas bus pasakyta, bet nebus savitos kalbos formos, struktūros – jos irgi turi pereiti į lietuvių kalbą.

Daugiausia esate vertęs ne ispanų, bet būtent Lotynų Amerikos tekstų. Turbūt labiau domitės tų šalių kultūra...

Iš dalies. Tačiau ispanų literatūra, šiaip ar taip, mums kažkiek pažįstama, o yra tokių Lotynų Amerikos šalių, kurių literatūra apskritai nebuvo versta, gal tik viena kita knygelė. Tad panorau, kad lietuvių skaitytojai susipažintų su kuo platesniu ispaniškos kultūros pasauliu.

Svetimų šalių kultūrinės realijos dažnai sukelia vertėjui rimtų sunkumų. O Jums tenka gilintis į labai skirtingų šalių kultūras.

Pavydžiu bent jau vokiečių kalbos vertėjams, nes vokiečių kalbos pasaulis yra vieningesnis, vientisesnis. O čia yra Ispanija Europoje ir Lotynų Amerika, kur kiekviena šalis ir kalba yra neapsakomai skirtingos, nes kiekviena formavosi ispanų kalbai maišantis su skirtingų genčių indėnų kalbomis. Ir šalys tiek skirtingos, kad lyginti, tarkim, Meksiką su Urugvajumi yra tiesiog neįmanoma.

Vienas iš sudėtingesnių vertimų buvo garsus Kolumbijos rašytojo Jose Eustasio Rivera'os romanas „Akivaras“, kur veiksmas vyksta džunglėse, ir vien romano personažus supanti aplinka yra labai skirtinga. Dar galiu paminėti vieną apsakymėlį, kuris man patiko, bet niekaip negalėjau įteikti jo spaudai, nes nepavyko išversti pavadinimo. Apsakymo veiksmas vyksta Lotynų Amerikoje, o antraštėje pavartotas kažkokios žuvies pavadinimas. Aš ieškojau žodynuose, bet jie niekuo nepadėjo, tad nuėjau į Zoologijos muziejų ir susiradau ichtiologą. Mudu aptarėme, kokia tai galėtų būti žuvis, ir reikalas buvo akimoju išspręstas. Kartais tenka ilgai aiškintis realijas. Tik radus atitikmenį, galima parašyti lietuvišką pavadinimą. Nera-

dus lietuviško atitikmens arba neišsiaiškinius jo, tenka palikti originalo žodį.

Kai kurie vertėjai mėgsta palikti gana daug neišverstų žodžių. Šie žodžiai į savąją kalbą perteikiami transliteracijos metodu ir dirbtinai kuria vadinamąjį nacionalinį koloritą (2, p.143).

„Vaga“ mokė, kad jeigu yra atitikmuo, reikia pateikti lietuvišką variantą, o kai yra tikra realija, būdinga tik tai kultūrai, tada palikti ją originalo kalba. Aš laikausi principo, kad jeigu yra lietuviškas žodis, būtina jį vartoti. Tendencija palikti neišverstus žodžius turbūt atėjusi iš rusų kalbos. Prie daugelio ispaniškų vardų yra „señor“, „señora“, „señorita“. Rusai jį palieka, nes negali išversti ir vietoj „señorita Elena“ pasakyti „барышня Елена“. Jie palieka, o lietuvių kalboje yra atitikmuo „panelė Elena“, nors daug kur vertimuose paliekama „senjorita“.

Turbūt kūrėte ir naujadarų?

Yra tekę kurti, nes tai neišvengiama. Jose Eustasio Rivera'os „Akivare“, pačioje pirmojoje knygoje, esame su redaktore ilgai sukę galvas.

Ar teko susidurti su neišverčiamumu?

Taip. Tuomet ieškau galimybės bent iš dalies perteikti prasmę. Sunku, bet reikia stengtis. Dėl to visuomet būna daug apmąstymų – gerai išversta ar negerai. O tas gerumas priklauso nuo to, kaip tuos sunkesnius atvejus pavyksta perteikti gimtąja kalba. Tad vertėjo darbas visuomet yra kūryba. Lietuvių skaitytojui reikia pateikti žodį taip, kad jis būtų kuo suprantamesnis, kartais reikia permąstyti raišką. Gal truputį kita tema, bet panaši – verčiant dažnai tenka susidurti su patarlėmis, todėl tenka ieškoti tokios patarlės, kuri atitiktų prasmę. Galima pasirinkti, tarkim, „pagal Jurgį ir kepurė“, bet ne visada tas „Jurgis“ tinka ispaniškame kontekste. Tad reikia labai žiūrėti, kad pateikdamas lietuvišką patarlę neprasilenktum su tos šalies kultūra.

Paminėjote patarles, bet tiesiogiai išversti, tarkim, žargoną, keiksmažodžius, taip pat sun-

ku. Dažnai savoje kalboje tiesioginių atitikmenų nėra.

Tenka ieškoti kuo artimesnio atitikmens. Mano laimė, labai stiprių keiksmažodžių versiti neteko. Tiesa, prisiminiau, buvo vienas atvejis. Verčiau kubiečių rašytojo knygą, ir ten buvo tokių keiksmažodžių, kurių nesu-pratau ir neradau jokiam žodyne. Tada turėjau bičiulę, kubietę žurnalistę. Surašiau tuos žodžius ir pasiunčiau jai. Vėliau kai susitikome, ji man pasakojo, kad perskaitė tą laišką savo mamai, ir mama labai stebėjosi: „Na kaip tas tavo draugas galėjo tokių bjaurių žodžių prirašyti“. Aš net neišsivadavau, ką jie reiškia, nes tai buvo net ne ispaniški, o grynai kubietiški keiksmažodžiai, savaip perdirbti, savaip sukurti, savaip sudaryti. Suradau, bet, aišku, švelnesnių atitikmenų.

Kartais vertėjai, užuot ieškoję atitikmenų, vartoja išnašas, kuriose paaiškina kokią nors frazę arba realiją arba tiesiog pareiškia: „neišverčiamas žodžių žaismas“. Neretai tokios neišverčiamos vietos tiesiog dingsta iš teksto.

Kaip tik verčiant minėtą kubiečio knygą susidūriau su tokiu atveju. Buvo kelios eilutės apie beisbolą. Išversti nepavyko, nes reikėjo žinoti, kaip jis žaidžiamas. Aš nežinojau. Tačiau žinojau, kad ta knyga netrukus išeis rusų kalba, ir laukiau. Išėjo ta knyga, aš ją vargais negalais gavau, nekantraudamas atsiverčiau, ieškojau ieškojau, o tos vietos nėra. Ne kartą yra tekę būti Maskvos leidyklose, todėl pažinojau tos leidyklos redaktorę. Parašiau jai laišką. Gavau atsakymą: Sovietų Sąjungoje šis žaidimas nežinomas, mes tą vietą išmetėme. Na čia jau, prisipažįstu, buvau baisiai nustebintas. Tada vėl nusiunčiau laišką bičiulei kubietei, paklausiau, kaip beisbolą žaisti. Ji man atsiuntė beisbolo vadovėlį. Aš jį pastudijavau ir išverčiau tuos tris sakinius. Net jeigu ir ne idealiai, bet kiek sugebėjau, nes išmesti iš Kubos gyvenimo beisbolą – tai tas pat, kas išmesti iš Lietuvos gyvenimo krepšinį. Kuboje beisbolas – pagrindinis žaidimas. Ne futbolas, kaip kone visose ispanakalbėse šalyse.

Skaitytojas žino, kad skaito ne originalų tekstą, o vertimą. Kaip manote, ar vertėjui tai gali būti šioks toks pasiteisinimas?

Kartais taip.

Yra dalykų, kurie sunkiai išverčiami, būna tikrai sunkiai suprantamų sakinių, tenka pripažinti, kad kai kur vertėjas turi pasiduoti. Taip jau yra, tai neišvengiama. Galėtume išversti viską kaip originale, jeigu kalba būtų gimininga. Be to, pasitaiko nesuprantamų žodžių, nesuprantamų sakinių, būna pavartotas koks nors žodis, koks apskritai neegzistuoja, pats autorius būna ką nors prikūręs. Tokie atvejai vertėjui labai keblūs ir nemalonūs.

Ar gali vertėjas pasikliauti skaitytojo žiniomis apie vieną ar kitą šalį, kultūrą? Dabar žmonės daug keliauja, yra internetas, filmai.

Mūsų, lietuvių, žinios tiek apie Ispaniją, tiek apie Lotynų Ameriką yra daugiau negu minimalios, vyrauja naivūs stereotipai. Kadangi jau nuo vaikystės žinojau visas šalis, kuriose kalbama ispaniškai, pažinau kai kuriuos tų šalių savitumus, skaitydavau grožinę literatūrą, ir net laikraščiuose rasdavau daug naudingo – kas ką gatvėje veikia, kas ką valgo. O dabar, nepaisant interneto, prašius studentų išvardyti ispaniškai kalbančias šalis, jie tesugeba paminėti Ispaniją ir dar dvi tris Lotynų Amerikos valstybes. O juk yra net dvidešimt šalių, kur ispanų kalba yra oficiali. Kai paklausiu apie Filipinus, studentai nelabai įsivaizduoja, kas tai yra, kur jie yra, o tai – buvusi ispanakalbė šalis. Tad, deja, internetiniai duomenys – ne to tipo informacija.

Arba ja nesinaudojama.

Ir ja nesinaudojama. Na, dar galėčiau pasakyti vieną tokį keistą dalyką. Mano vaikystės laikais nebuvo interneto, televizija buvo tik atsiradusi, tačiau kalbėjo ir grojo radijas. Beveik kas savaitę per jį būdavo transliuojama Lotynų Amerikos, Afrikos šalių, įvairių regionų liaudies muzika. Įrašai būdavo seni, gauti gal iš Maskvos, bet jau vaikystėje, kai užsieniečiai dar nevažinėjo į Lietuvą, jie man leido gerai atskirti italų, ispanų, prancūzų kalbas.

Per dabartinį Lietuvos radiją ištiesai skamba angliškos dainos, o mano laikais jos skambėdavo kinų, japonų, vietnamiečių kalbomis, pasigirsdavo Okeanijos šalių muzika, tų šalių liaudies dainos. Tai labai plėtė žinių pasaulį. Muzikos pažinimas padeda suvokti, kokia tai šalis. O ar dabar esate girdėję per radiją kokią nors kinų dainą? Niekada. Japonų? Niekada. Ispanų girdėti, bet tai ne pačios geriausios. Portugalų negirdėti, netgi prancūzų retai skamba, nekalbant jau apie rumunų, vengrų. Mano mokyklos draugai nesidomėjo ispanų kalba, bet atpažino Lotynų Amerikos šalis. Visas!

Kalbate apie tai, kaip svarbu kiekvienam žmogui kuo daugiau žinoti, pažinti pasaulį, įvairias kultūras.

O vertėjui – dar labiau. Kuo platesnė ir gilesnė jo erudicija, tuo geriau. Dėkoju savo vaikystei, kad neapsakomai daug skaičiau. Dabar jau neskaityčiau tokių knygų, bet jos labai praplėtė akiratį ir suteikė daug bendrųjų žinių. Vertėjui neišvengiamai reikia išmanyti botaniką, ypač verčiant Lotynų Amerikos rašytojų kūrinius, ir kulinariją, nes susiduriama su maisto produktais, ir statybos techniką, nes kartais aprašomas koks nors namas. Ir madas, viską, viską, viską...

Vertėjas turi atlikti panašų parengiamąjį darbą, kokio imasi rašytojas, kurdamas naują tekstą: jis renka medžiagą ir informaciją, pavyzdžiui, studijuoja vietovę, laikotarpi.

Taip. Tai ypač ryšku, pavyzdžiui, mano verstame Enrique Larreta'os romane „Dono Ramiro šlovė“. Tai istorinė knyga ir grožinis kūrinys, parašytas ypač profesionaliai. Jis labai realiai perteikia tikrovę, nes autorius rimtai ruošėsi šiam darbui. Tą reikia turėti galvoje lietuvių rašytojams, kurie kartais rašo apie dalykus, kuriuos nelabai išmano, ir nusirašo ne į tą pusę.

Ar vertėjui galioja tas pats principas „Verskite tik tai, ką gerai išmanote“?

Be abejo. Tačiau kartais tenka versti ir apie tai, kas nėra gerai žinoma. Tuomet tenka aiškintis, studijuoti. Laimė, kai verčiau Meksikos rašytojo Carloso Fuentesos romaną

„Skaidriausio oro sritis“, turėjau bičiulį Meksikoje ir kas mėnesį jam siuntinėčiau ilgiausius laiškus, kur surašydavau visą puslapį posakių, žodžių, kurių nesupratau. Jis man atsiųsdavo smulkiausius paaiškinimus. Dėl to kartais pagalvoju: o kaip išverčia tie vertėjai, kurie neturi tiesioginių ryšių? Praktiškai tai neįmanoma – ryšys būtinas.

Fuenteso romane pasitaikė toks, atrodytų, paprastas atvejis: ten parašyta „perėjo Bukarelių“. Kas tas Bukarelis? O „pereiti“ galėjo reikšti ir „perplaukti upę“. Iš bičiulio atsakymo paaiškėjo, jog tai yra gatvė. Gatvės pavadinimas.

Verčiau Borgeso apsakymą, kuriame buvo parašyta, kad personžas perėjo „Once“. „Once“ reiškia „vienuolika“. Atsiverčiau rusišką vertimą – ten buvo išspausdinta „перешел Онце“. Parašius „once“ būtų tas pats, kas parašyti nei ši, nei tą, arba neparrašyti nieko. Susivokiau, kad tai gali būti susiję su istoriniu įvykiu. Ir, pasirodė, tai yra, kad nesumeluočiau, Buenos Airių Gegužės 11-osios parkas.

Tad vertėjui reikia kuo daugiau bendrauti ir stengtis kuo daugiau sužinoti.

Gyvenimas mane nejučia ruošė vertėjo darbui. Mane domino įvairiausi dalykai. Pavyzdžiui, mokykliniais laikais visi skaitydavome Jules Verne'o romanus, kurie teikė daug pažintinių duomenų. Australijos gamtą pažįstu tik iš „Kapitono Grant'o vaikų“. O jei gu paklaustumė šiuolaikinio moksleivio, kokių Australijoje yra augalų ir gyvūnų, aš abejoju, ar jis atsakytų.

Svarbu ir pabūti svečiose šalyse. Tada susipažįsti su šnekamąja kalba, susiduri ir su

žargonais. Ne visi autoriai kalba labai taisyklingai. Tik nuvykęs į kitą šalį, pajunti kalbos savitumą, sužinai tokių kasdienės realijas apibūdinančių žodžių, kurių literatūroje gal ir nerastum. Esu laimingas, kad teko pabuvoti net trijose ispaniškai kalbančiose šalyse: Ispanijoje, Kuboje ir Meksikoje.

Tam tikra prasme vertėjo darbas gana nedėkingas. Yra toks angliškas ketureilis, kuriame sakoma, kad vertėją pastebime tik tuomet, kai jis „prašauna pro šalį“.

Taip, bet sykiu tai – dėkinga profesija. Pirmiausia – labai svarbu pažinti kitus kraštus, o tikriausias būdas pažinti yra per literatūrą. Per internetą galima tiksliai sužinoti, kas ir kur kitame mieste yra, pavyzdžiui – kur Buenos Airėse yra kokios nors parduotuvė, bet mes nepažinsime toje parduotuvėje dirbančių žmonių. O literatūra šitai leidžia. Pažinti žmones.

Ar galima kalbėti apie vertėjo stilių? Ar vertėjas turi teisę būti atpažįstamas, ar priešingai, turi leisti, kad originalas jį užgožtų?

Kiekvienas žmogus yra savitas, jis turi savo gyvenimo, mąstymo būdą ir savo stilių. Neišvengiamas yra ir vertėjo stilius. Tačiau reikėtų suprasti, kada tą stilių reikia atidėti į šalį. Apstu vertėjų, kurie mėgsta tam tikrą stilių, ir man pačiam tai nesvetima, tačiau geriausiu aš pripažįstu tokį variantą, kai atsisakoma savęs ir autentiškai perteikiamas autorius.

Kalbėjosi Kristina AURYLAITĖ

BIBLIOGRAFIJA

1. Benjamin, Walter. „The Task of the Translator: An Introduction to the Translation of Baudelaire's *Tableaux parisiens*.“ *Illuminations*. Transl. Harry Zohn. Ed. Hannah Arendt. New York: Schocken Books, 1968.
2. Petrauskas, Valdas. „Teksto analizė ir sintezė.“ *Meninio vertimo problemos*. Sudarė Eugenijus Matuzevičius ir Arvydas Valionis. Vilnius: Vaga, 1980.